

İNSAN VE PLIO-PLEISTOSEN'DE BESİN SAĞLAMA YÖNTEMLERİ

MAN AND HIS WAY OF SUPPLYING FOOD DURING PLIO-PLEISTOCENE

Tanıştığımız 1964 yılından itibaren daima saygı ve sevgiyle andığım, dostluklarına gerçekten değer verdiğim, insanlıklarını hep hatırladığım, kendilerinden çok şey öğrendiğim Robert J. Braidwood ve Linda Braidwood'un (Linbob'un) saygın anılarına.

***Güven ARSEBÜK**

Anahtar sözcükler: Plio-pleistosen, yağmacı, avcı, toplayıcı, avcı-toplayıcı toplumlar

Key words: Plio-pleistocene, scavanger, hunter, gatherer, hunter-gatherer communities

Since not a single common denominator exists (except that they all were nomadic scavengers-hunters-gatherers) that would cover all the prehistoric societies who had lived under diverse environmental conditions in different parts of the world during Plio-pleistocene for millions of years, it is impossible to reach to definite universal conclusions concerning the vital problem of how man had acquired his food and successfully survived this early phase of his biocultural development. Thus, one can only hint to a number of possibilities that may cover (undoubtedly not all but surely) most of the above mentioned societies- namely that they lived in small groups, that (in general) men were the hunters and women the gatherers, that reciprocity was an important factor in their economies, that they were composed of socially unstratified groups and that it is now highly debatable if they were in fact "the first affluent societies" as was claimed sometime ago.

Yukarıdaki gibi **İnsan ve Plio-pleistosen'de Besin Sağlama Yöntemleri** türünden bir başlık, **Yağmacı-Avcı-Toplayıcı Toplumlarda Besin** ile yaklaşık aynı anlamı taşır. Kuşkusuz, böylesine geniş zaman ve mekan yelpazelerine sahip olan bir konuda ne yatay (mekan) ve ne de dikey (zaman) ekseninde şaşmaz nitelikte genellemelere gitmek suretiyle evrensel sonuçlara ulaşmak, başka bir deyişle böylesine geniş bir konunun kapsamına giren tüm toplumlar için, her yerde ve her zaman uygulanabilecek türden 'her derde devâ' kesin reçeteler üretmek olası değildir.

Pliosen'in sonlarından itibaren (günümüzden yaklaşık 1.600.000 yıl¹ kadar önce başlayıp, 12.000 yıl önceleri de sona ererek birbuçuk milyon yılı aşkın bir süreci içeren Pleistosen'de dahil olmak üzere) zaman eksini boyunca dünyanın değişik yerlerinde insanın içinde yaşadığı o denli farklı koşul ve ortamlarla karşılaşılır ki, bunların tümünü kapsayan türden kesin ve evrensel özelliklerden söz etmek yerine, birkaç örnekle yetinmenin veya bazı olasılıklara değinmenin daha gerçekçi ve anlamlı olacağı kuşkusuzdur. Bu yazıda da böyle bir görüşle ha-

reket edilmiş, yani çevre ile ilgili olarak coğrafi, jeomorfolojik, ekolojik, klimatolojik ve benzeri pek çok ögeye bağlı olarak ileri sürülenlere birlikte, olası başka çözümlerin de daima olabileceği ihtimali gözardı edilmemiş, kısacası bu çalışmada önerilen görüşler 'tek doğru çözüm örnekleri' olarak ele alınıp, sunulmamıştır.

Konunun özünü doğrudan "insanın" oluşturduğu, üstelik yapısı itibarıyla onun dünyanın en büyük değişkeni olduğu ve insanla ilgili olarak hangi konu ve zaman diliminde olursa olsun evrensel anlamda şaşmaz/değişmez formüllerden söz etmenin imkansızlığı hatırlanacak olursa, mutlak 'doğru' çözümleri kapsayan türdeki sonuçların bilimsel anlamda hiç de geçerli olamayacağı daha da iyi anlaşılır.

Bu yazıda insanın Plio-pleistosen boyunca yararlandığı besinleri olası sağlama yöntemlerinden söz ederken, dünyamızda yaşamış olan (taksonomik ayrıntıya girmeksizin) fosil insanlar arasında alet yaptığı tartışmasız kabul edilen en eski tür olan *Homo habilis* ile başlanılmakta, ondan sonra *Homo erectus*, daha sonra *Homo neandertalensis* ve en sonunda da *Homo sapiens*'e ait örneklerin yaşam biçimleri ele alınmaktadır. Bu denemede ileri sürülen görüşler ve önerilen olası çözümler, esas itibarıyla 1960'lı yılları izleyen dönemde oluşan bakış açıları ve yöntemlerin uygulanması sonunda elde edilen arkeolojik belgeler ile gerçekleştirilen antropolojik, etnolojik ve etnografik çalışmalara dayanmaktadır (Binford 1983, 19-60).

Tarihöncesi insanının davranış biçimlerinden bir bölümünün (başka bir deyişle zamana dayanıklı olan çeşitli maddesel kültür ürünlerinin) günümüze arkeolojik belge olarak ulaşma ihtimalinin olmasına karşılık, bazı davranışlarının, örneğin dillerinin, tinsel dünyalarının, düşünce yapılarının veya sosyal değerlerinin ileriye yönelik somut hiç bir kalıntı bırakmayan ögeler olduğu hatırlanmalıdır. Bu bağlamda, Plio-pleistosen gibi teknokültürel açıdan insanın günümüze ulaşabilecek türden maddesel kültür örneklerinin zaten çok az olduğu, olanların büyük bir bölümünün

de zaman içinde yok olup gitmesi nedeniyle eldeki verilerin çok sınırlı olduğu hatırlanmalıdır. İşte bu nedenle, dönem insanının sosyal yaşamına ışık tutmaya çalışan olası çözüm önerilerinde arkeolojik belgelere dayanan 'yorumlar', 'çıkarımlar', 'mantıksal varsayımlar' ve 'bilimsel nitelikteki olasılıkların' özel bir yerinin olduğunu da vurgulamak gerekir. Böylesine bir durum, doğal olarak 'yağmacı-avcı-toplayıcı' toplumların yaşam biçimleri ve besinleri konu edildiğinde de geçerlidir.

İşin gereği eldeki veriler ne kadar az ve konu ne denli tartışmaya açık olursa olsun, bazı somut gerçeklerin vurgulanması da tabii gerekir: Günümüz verilerine göre, insan en azından 6 milyon yıldır dünya üzerindeki evrimsel gelişimini sürdürmekte olup, bu dönemin %99'undan fazlasını (tıpkı çevresindeki diğer hayvanlar gibi) asalak bir canlı olarak sürdürmüş, bütün bu dönem boyunca doğanın sırtından geçinmiş, yalnızca almış ve yerine bir şey koymamış, ancak geriye kalan %1'den de az olan zaman diliminde (hayvanları evcilleştirip, bitkileri kültüre almak suretiyle) önce besini üretimine geçmiş, daha sonraları maden kullanımına başlamış, endüstri devrimini gerçekleştirmiş, atomu parçalamış, uzay çağını başlatmış, kısacası günümüzdeki teknokültürel düzeye ulaşmıştır. Besi üretim öncesini içeren baştaki bu çok uzun sürecin ortak özelliği yağmacı-avcı-toplayıcı toplumların karnılarını doyurdukları besinler ve bunlara ilave olarak ekonomik yaşamlarına genel anlamda ışık tutan barınak, giysi, yakıt ve benzeri türden kullandıkları/yararlandıkları her tür kaynağın oluşumuna kendilerinin fiilen hiç bir katkıda bulunmayışlarıdır. Böylesine bir yaşam süren toplumlara 'doğa sömürücüleri' de denebilir.

Bu aşamada, bir anlam kargaşasına neden olmak için konuyu oluşturan dönem insanının yaşam biçimlerini ifade eden 'yağmacı', 'avcı', 'toplayıcı' sözcüklerinin tanımlanması ve aralarındaki farkın vurgulanması gerekir: Yağmacı, karnını doyurmak için belirli hiç bir tercihi olmayan, ne zaman, nerede ve ne bulursa onunla ye-

tinen, çevresinde yaşayan diğer canlıların yiyeceklerine ve tabii bu arada yöredeki etcillerin av artıklarına da (leşlere de) ortak olan ve doğadan zaten hazır olarak sağladığı besin gereksinimlerini edinmek için dahî fiili bir katkıda bulunmayan, kendince bir çaba göstermeyen veya güç harcamayan bireylerden oluşan toplumlar kastedilmektedir. Böylesine bir yaşam biçiminin diğer her hangi bir hayvanınkinden farkı olmadığı da kesindir. İnsanın milyonlarca yıl süren besi üretimini öncesi yaşamının özellikle başlangıç aşamalarını içeren çok uzun bir bölümü böylesine yağmacılıkla geçmiştir. Yağmacılığın, günümüze ulaşan ilk taş aletleri oluşturan ve olasılıkla ilk avcılık denemelerine de girişen *Homo habilis*'in yaşamında dahî belirgin bir şekilde ağır basmış olması gerekir.

Avcılık denildiği zaman ise genelde bazı olası tercihler ile bilinçli seçimlere bağlı olarak başlangıçta böcekleri, sürüngenleri, kaplumbağa ve kirpi türü doğada nisbeten yavaş hareket eden hayvanları, daha sonraki dönemlerde küçük ve/veya büyük Memeli'leri, Pleistosen'in sonlarına doğru ise avlanabilmeleri için özel yöntemlere ve araç-gereçlere gereksinim gösteren balık ve kuş gibi canlıları zaman içindeki birikintisel kültür edinimlerine bağlı olarak kendi gayretleriyle, düşünce ve deneyimlerden kaynaklanan belirli bir düzen ve bilgi çerçevesinde yakalamak suretiyle karınlarını doyuran, bu amaç doğrultusunda sınırlı da olsa belirli bir çaba/güç harcayan insanlar kastedilmektedir.

Avcılık doğrudan faunaya dayanır. Bir yaşam biçimi olarak avcılığın gerçek anlamda önem kazandığı dönemin *Homo erectus* türü insanın ortaya çıktığı zaman diliminin ikinci yarısına ve hatta son çeyreğine rastladığı düşünülmektedir. Tarihöncesi çağlarda insanların avladıkları av hayvanları da her yerde ve her zaman tabiidirki aynı değildir; bunlar (çevre koşullarından ötürü) hem zaman ve hem de (dünyanın neresinde olduklarına bağlı olarak) mekan bakımından farklar gösterir. İnsan evriminin özellikle başlangıç aşamalarında mamut, mastadon ve gergedan gibi iri Memeli'lerin öyle pek sık avlanmadığı sap-

tanmıştır; hatta bunlardan tarihöncesi insanı tarafından daha geç dönemlerde avlananların çoğunun da türlerinin en sağlıklı örnekleri olduğu pek söylenemez- bunların bazılarının kendi kendilerine bataklıklara saplandıkları, bazılarının ise uçurumlardan aşağı düşerek etraf kemiklerini kırdıkları ve doğru dürüst hareket edemez hale geldikleri, kısacası içinde bulundukları koşullardan ötürü hasımlarıyla (avcılarla) zaten gerçek anlamda pek mücadele edebilecek durumda da olmadıkları anlaşılmaktadır. Buna karşılık Orta Pleistosen'den itibaren yaygın olarak avlanan küçük Memeli'ler içinde Paleolitik Çağ boyunca Kuzey Afrika ile Avrasya'da en sık rastlananların (günümüzde soyları tükenmiş türden) toynaklılar olduğu da saptanmıştır; Kuzey Afrika'da (Berberî Koyunu adıyla bilinen) yabani bir koyun türü, Orta Doğu'da ceylan ve Avrupa'da ise Ren geyiği, at, bizon ile yaban keçisi bunlara örnek olarak gösterilebilir (Kuhn-Steiner 2001, 113). Böylesine belirli türler üzerine yoğunlaşan bulguların, doğa ve iklim koşullarının fosil insana sunduğu olanakların ötesinde, konu edilen yer ve zamanda yaşamış olan yerel toplumların bazı belirgin tercihlerini yansıması da olasıdır.

Toplayıcılık ise doğrudan floraya bağlıdır; bununla doğada yabanıl olarak bulunan yenebilir türdeki bitkilerin, kök, filiz, meyva, kabuklu yemiş ve benzerlerinin karın doyurmak için toplanması kastedilir, bu hem yağmacılık ve hem de avcılık döneminde yaygın olarak uygulanan temel bir besin sağlama yöntemidir. Tarihöncesi insanı tarafından bilinçli toplanmış olmasına rağmen bunun tesbiti ve günümüze ulaşma olasılığı zor olan böyle yenebilir türdeki bitki kalıntılarına ait bulguların saptanması kolay olmadığı için bunlara ait arkeobotanik belgeler de sayıca fazla değildir. Buna rağmen İsrail'de Kebara Mağarası'nda fosil insan ile bağıntılı olarak bulunan yabanıl baklagil kalıntıları bu bağlamda ele geçen ender örneklerden biri olarak gösterilebilir (Bar-Yosef v.d. 1992, 530).

Her ne kadar tüm avcı-toplayıcı toplumlar için evrensel anlamda şaşmaz bir kural değilse de ol-

dukça kuvvet, güç ve çaba gerektiren avcılığın (genelde) erkekler, görelî olarak daha kolay olan toplayıcılığın ise (çoğu zaman) kadınlar tarafından gerçekleştirildiği ileri sürülebilir.

Günümüzde sayıları belirgin bir şekilde azalmış olan ve Afrika'da Botswana'daki Kalahari Çölü'nde yaşayan, Kung'lar, Zaire'de Ituri yöresinde karşılaşılan Pigmi'ler, Kuzey Amerika Kıtası'nda yaşamlarını sürdüren Eskimo'lar (İnuit'ler) ve Güney Amerika'da Yağmur Ormanları'nda yaşayan bazı yerli toplulukları çağdaş avcı-toplayıcılara örnek oluşturur (Murdock 1968). Bunlardan Afrika kökenli bazı günümüz avcı-toplayıcı toplumlarından (Kung'lardan) edinilen verilere göre bütün bir yıl boyunca toplayıcılık yöntemiyle sağlanan besî miktarı, aynı dönem içinde avcılıkla elde edilenin hayli üstündedir². Pliopleistosen'de de durumun genelde (en azından bugünkü Eskimo'ların yaşadığı kutup ve kutupsal bölgelerde olduğu gibi yaşamın doğrudan ekolojik zorunluluklara bağlı olarak çok büyük ölçüde hayvansal besinlere dayandırılarak sürdürüldüğü yöreler hariç³) böyle olmuş olması akla yakın gelmektedir³.

Avcı-toplayıcı toplumların sağladığı besinlerinin nicelik ve niteliğinin mevsimden mevsime önemli farklar gösterdiği de tabii unutulmamalıdır. Hem hayvansal ve hem de bitkisel olarak sağlanan gündelik yiyeceğin aileler arasında devamlı ve düzenli olarak bölüşülmesinin "**bugün bana - yarın sana**" ilkesinin ister istemez temel alındığı avcı-toplayıcı toplumlarda yaygın olarak uygulanan bir yöntem olduğu da söylenebilir (Gabel 1967, 59); ertesi gün ne olacağını kimse'nin bilmediği bu tür toplumlarda yaşamın devam edebilmesi için ailelerin birbirini ekonomik anlamda desteklemesi, aralarında güçlü bir birlik ve dayanışmanın olması zorunludur. Avcı-toplayıcı tür yaşam süren toplumların doğayı gerçekten çok iyi tanıdıkları, yöresel flora ve faunayı yakından bildikleri, içinde yaşadıkları ortamı her anlamda iyi değerlendirdikleri ve ekonomik gereklerini sağlayabilmek için çevrelerini adeta 'okuyabildikleri' de söylenebilir; zaten yaşamsal başarılarının da zaman içinde edindikleri dene-

yimlere ve kendilerine özgü böylesine yetenekleri geliştirmelerine bağlı olduğu, sanırım, tartışılmaz.

Yukarıda özetlenen görüşler doğrultusunda, acaba bu tür toplumların yaşam biçimleri ile ilgili olarak ne gibi yorumlar yapılabilir ve/veya hangi olasılıklardan söz etmek mümkündür? Avcı-toplayıcı türden yaşam süren toplumların sosyal anlamda türdeş bir yapıya sahip oldukları, sağlayabildikleri besî miktarına bağlı olarak küçük guruplar⁴ halinde ve genelde göçebe⁵ bir yaşam sürdükleri söylenebilir. Toplumu oluşturan bireylerin sayısı esas alındığında da ~ (5), (20) ve (100-400) sayıları, avcı-toplayıcıların 'sihirli rakkamları' olarak bilinir (Birdsell 1968). Bu sayılardan (5) ana-baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek ailedir. (20) ise birkaç çekirdek ailenin bir araya gelmesi sonunda oluşan guruptur. (100 ile 400) arasında değişebilen sayı ise çeşitli gurupların birleşmesi sonunda oluşan, ancak sosyal bağlamda birbirine pek de kenetli olmayan, mevsime ve çevreden sağlanabilecek yiyecek miktarına bağlı olarak senenin belli zamanlarında (kıtık sırasında) birbirinden ayrılıp, ileride (bolluk döneminde) tekrar birleşebilen değişik ailelerden oluşan en kalabalık birimi ifade eder. Konu ile ilgili olarak vurgulanması gereken bir başka husus ise, bir zamanlar ileri sürüldüğü gibi avcı-toplayıcı toplumların 'ilk refah toplumlarını' oluşturdukları yargısının (Sahlins 1972, 1-39) eskiden olduğu gibi tartışmasız ve gözü kapalı olarak artık kabul edilmediğidir. Tanımsal anlamda 'refah toplumu' olabilmek için söz konusu toplumu oluşturan tüm bireylerin her tür maddesel istemlerinin rahatlıkla karşılanması gerekir. Böyle bir durum da ancak ya çok üretmekle, ya da az istemekle mümkündür. İçinde yaşadıkları doğal ortam ve koşullar ne denli iyi olursa olsun ve ne kadar az şeyle yetinirlerse yetinsinler, hiç bir şey üretmedikleri göz önünde bulundurulduğunda avcı-toplayıcı toplumların her zaman için bolluk içinde geçen rahat bir yaşamlarının olmuş olduğunu söylemek olası değildir. Yedekleri fazla değildi, açlık tehlikesi bu toplumlar için her zaman mevcuttu, maddesel kültür ürünleri sınırlıydı ve bu neden-

lere bağlı olarak da yarınları her zaman için pek de garanti altında sayılamazdı. Değil refah içinde olduklarını savunmak, oldukça kıt kanaat bir yaşam sürmüş olduklarını söylemek bile herhalde yanlış olmaz.

Özellikle *Homo erectus* aşamasından başlayarak ve zaman içinde geliştirmek suretiyle insanların yapıp, kullandığı ve günümüze ulaşan ikili yüzeyler⁶ ve bola taşları ile daha geç dönemlerde karşılaşılan kargı ve mızrak uçları ile zıpkın türü aletler avcılığın uygulandığına işaret eden dolaylı kanıtlardır. Özellikle Neandertal türü insanın gelişimi ve Orta Paleolitik Çağ kültürlerini (geniş anlamı ile Moustie endüstrilerini) oluşturması ile yaygınlık kazanan taş uçların tahta ve belki de kemik saplara takılmak suretiyle kargı ve mızrak ucu gibi 'atmaya/fırlatmaya/savurmaya' yönelik uzak menzilli av silahlarını oluşturdukları akla yakın gelmektedir. Daha geç dönemlerde, özellikle de Üst Paleolitik'de, *Homo sapiens* ile birlikte, av ile avcılığın hem kapsam ve hem de içeriğinin değiştiği, (büyük olasılıkla avın bereketli geçmesi için mağara duvar resimleri, kabartmaları ve üç boyutlu heykeltiklerle simgelenen) tinsel kavramların oluşturulduğu, irili-ufaklı hayvanları yakalayabilmek için tuzakların kurulmaya başlandığı, önemli bir besi kaynağı olan balın yenebilirliğinin anlaşıldığı, bazı nehir ve göllerde balık tutmak amacıyla serpmeye işinde kullanılmış olması gereken (sırım ile hayvan bağırsaklarından oluşan) ağların yapıldığı, yavaş yavaş da olsa kabuklu su ürünlerinin toplanarak yenmeye başlandığı, ayrıca (kemik zıpkınların mevcudiyetinin de kanıtladığı gibi) açık denizde büyük balık avcılığının da başladığı ele geçen arkeolojik belgelerden anlaşılmaktadır.

Bütün bu görece başarılarına rağmen, esasta zor bir yaşam biçimini sürdüren göçebe toplumlarda bireylerin mal varlığı ne denli az olursa (önce birey, dolayısıyla sonra da toplum için) o denli yararlı olacağı da tabii tartışılmaz. Bu arada kişiler arasındaki bireysel nitelikteki mal varlığının azlığının, ilgili toplumlarda sınıfsal tabakalanmanın oluşmasına bir bakıma engel olduğu da unutulmamalıdır. Bundan çıkartılacak

olası sonuç da, yapısal yönleri zaten türdeş olan avcı-toplayıcıların ekonomik anlamda büyük ölçüde sınıfsız toplumları oluşturduklarıdır. Belirli bir sayının üzerindeki her toplumda bulunmaları doğal (ve hatta düzenin sağlanması bakımından da genelde zorunlu olan) reislik veya şeflik gibi yönetici türdeki sanlar ve onlara bağlı görevlerle karşılaştığı durumlarda, bunların içeriklerinin ekonomik kökenli olmadığı ve yalnızca sosyal olduğu, mevcudiyet nedenlerinin bazı bireylerde bulunabilecek usta avcılık, iz sürme kabiliyeti, çabuk karar verebilme, cesaret veya beceri gibi yönetsel nitelikteki yeteneklere bağlı olduğu, bu özellikleri devam ettiği süre boyunca söz konusu kişinin o görevi sürdürdüğü, aynı konuda daha başarılı olan biri çıkınca da sorumluluğu bu sefer diğerinin devraldığı anlaşılmaktadır.

Göçebe toplumlar ne kadar göçebedir? Gene çağdaş avcı-toplayıcı toplumlardan edindiğimiz bilgilere göre, daha önce değinilen bazı Kuzey Amerika Kızılderili'lerinde olduğu gibi (Bk. Not #5) genelin dışına çıkılan durumlar hariç, göçebe bir yaşam süren Plio-pleistosen toplumlarının yıllık yer değiştirme işleminin (besin sağlama bakımından içinde bulundukları çevre koşullarına bağlı olarak) hiç ile ~ 60 defa arasında değiştiği, katedilen mesafenin çoğu zaman yalnızca 5 ile 10 km kadar olduğu, ancak bazı durumlarda ise bunun 60 ile 70 km'ye ulaştığı da söylenebilir (Kelly 1995). Biriktirme olanağı pek olmadığı için göçler esnasında içecek su sağlanmasının ve (miktarı yok denecek kadar az dahi olsa) zorunlu nitelikteki bireysel malzemenin bir yerden diğerine taşınmasının, ayrıca çocuk-çocukla birlikte yer değiştirmenin hiç de kolay bir iş olmadığı kuşkusuzdur⁷.

Geçici de olsa bir yere yerleştikten sonra, bireylerin tek başlarına veya birkaç kişiden oluşan küçük guruplar halinde çoğu zaman gününbirlik veya ender durumlarda ise birkaç günlük av veya toplama seferlerine çıktıkları, ancak daha sonra (çoğu zaman bir tatlı su kaynağının yakınında yer alan) ortak kamp alanına geri döndükleri anlaşılmaktadır. Pleistosen'in sonlarına doğ-

ru teknolojilerini geliştirerek post, sırtım ve saz-
lardan yararlanmak suretiyle av/toplama aşama-
sında sağladıkları yiyecekleri geriye (kamp ala-
nına) taşıma işinde kullanılmak amacıyla oluşturu-
lan tulum, çuval, sepet türü örneklerin yapı-
mını da keşfeden insanın bu av/toplama seferle-
rinin giderek daha başarılı olmaya başladığı ileri
sürülebilir.

Gündelik yaşam için gereksinim duyulan ve ta-
bii av sırasında da kullanılan araç-gerecin ya-
pıldığı ham maddelerin çoğu defa o aşamadaki
yaşam alanlarının yakın çevresinden sağlandığı,
ancak bazı durumlarda bunların 20 km'yi aşan
uzaklıklardan taşınarak getirildiği de saptanmış-
tır (Gamble 2000, 361).

Bilindiği üzere, bilimsel olarak Robert J.Braidwo-
od'un temel amacı, insanın "yağmacı-avcı-topla-
yıcı" bir yaşamdan "besi üretimine" nasıl, niye ve

hangi koşullar altında geçtiğini saptamaktır. Böy-
lesine bir çabanın Yakın Doğu'daki öncülüğünü
yapan Robert J.Braidwood'un talebesi olduğum
1960'lı yılların ikinci yarısında, Chicago Üversi-
tesi'ndeki *Human Career* adlı o unutulmaz der-
sinde, dile getirdiği bir düşünceyi burada tekrar
etmek, belki de bir anlamda kendisinden esin-
lenmek suretiyle kesin yargılara pek yer verilme-
yip, daha ziyade bazı olasılıklara dikkat çekilme-
siyle yetinilen bu yazıyı onun cümleleriyle son-
landırmak istiyorum:

**"Prehistoryada bilmediklerimiz, bildiklerimizden
daha fazladır. Amacımızın bunun tam tersine
ulaşmak olduğunu unutmayalım. Ne zaman ger-
çekleşir bilemem amma sonuçta bu hepimizin
hem sorumluluğu ve hem de görevidir".**

NOTLAR:

- 1 Pleistosen'in başlangıcının değinilen tarihten 700.000 yıl kadar daha
eskiye gittiği ve yaklaşık 2.300.000 yıl önce başladığına dair bir
süredir ileri sürülmeye başlanan görüşle ilgili olarak (Zagwijn 1992)
henüz tam bir fikir birliği sağlanmadığı için, bu çalışmada gelenek-
sel tarihlere yer verilmiştir.
- 2 Afrika'da/Kalahari Çölü'nde yaşayan 'Kung toplumunun yıllık
gıdaları içinde toplanan bitkilerin ~%60, av ürünlerinin ise ~%40'lık
bir yere sahip olduğu saptanmıştır (Lee 1968, 43).
- 3 Orta Pleistosen'in ortalarına ait olduğu bilinen (İstanbul'daki)
Yarımburgaz Mağarası bulguları da burada insanların karnlarını
daha ziyade toplayıcılık yöntemiyle doyurduklarına işaret etmekte-
dir. Kazılar sonunda, insan eliyle oluşturulan taş alet sayısının
çokluğu ile doğrudan insan etkisiyle bağdaştırılabilecek türden
değişim gösteren hayvan kemiklerinin azlığı arasında izlenen ters
orantı. Yarımburgaz'da yaşamış olan fosil insanların iri hayvanlar
dışındaki bazı yiyecek türlerini tercih ettiklerini düşündürmekte,
hatta daha ziyade bitkisel gıdalarla beslenmiş olabilecekleri
olasılığını akla getirmektedir (Arsebük 1998, 11).
- 4 Teknoekonomik olanaklar elverdiği takdirde toplulukların kısa
süreler içinde çoğalabilecekleri saptanmıştır. Örneğin, kesintisiz

olarak yılda %1,4'lük bir nüfus artışı sağlanabildiği takdirde
başlangıçta 100 sağlıklı bireyden oluşan bir toplumun 1.000 yıl
içinde 1.000.000 kişiye ulaşabileceği, (en azından demografik
olarak) ileri sürülmektedir (Rowley-Conwy 2001, 45).

- 5 Örneğin, XX. yüzyılın başlarına kadar Kuzeybatı Amerika'da
geleneksel yaşamlarını sürdüren, temel besinlerini oluşturan
balığın yerleşim alanlarının içinden geçen nehirler vasıtasıyla
devamlı olarak ayaklarına kadar gelmesi nedeniyle karnlarını
doyurabilmek için yer değiştirmek gereksinimi duymayan bazı
Kızılderili kabileleri, göçebe olmayan ve yerleşik bir yaşam süren
çok az sayıdaki (kural dışı) avcı-toplayıcı toplumlara örnek
oluşturur.
- 6 Elbaltalarının simetrik (tabii bu nedenle de dengeli) oluşları, diğer
gündelik işlevlerinin yanında, bunların 'atılan/fırlatılan/savrulan'
türden silahlar olarak kullanılmış olabileceklerini de düşündürmek-
tedir.
- 7 Eski İstanbul Türkçe'sinde (özellikle de memur'den söz edilirken)
kullanılan "üç taşınma, bir yangına bedeldir" deyişi, böyle bir
zorluğu ifade etse gerektir.

KAYNAKÇA:

ARSEBÜK, G., 1998

"Yarımburgaz Mağarası- Pleistosen arkeolojisi ile ilgili son çalışmalara 1997 gözüyle özet bir bakış", *TÜBA.AR.* 1, 9-25.

BAR-YOSEF, O., B. VANDERMEERSCH, B. ARENSBURG et.al., 1992

"The excavations in Kebara Cave- Mt.Carmel", *Current Anthropology* 33, 497-550.

BINFORD, L.R., 1983

In Pursuit of the Past- Decoding the Archaeological Record, New York. Thames and Hudson.

BIRDSALL, J.B., 1968

"Some predictions for the Pleistocene based on equilibrium systems among recent hunter-gatherers", *Man the Hunter*, R. LEE, I.de VORE (Eds.), Chicago, Aldine, 229-240.

GABEL, C., 1967

Analysis of Prehistoric Economic Patterns, New York, Holt, Rinehart and Winston.

GAMBLE, C., 2000

The Paleolithic Societies of Europe, Cambridge, Cambridge University Press.

KELLY, R.L., 1995

The Foraging Spectrum: Diversity in Hunter-Gatherer Lifeways, Washington, Smithsonian Institution Press.

KUHN, S.L. - M. STINER, 2001

"The antiquity of hunter-gatherers", *Hunter-Gatherers/ An Interdisciplinary Perspective*, C.PANTER-BRICK, R.H.LAYTON, P.ROWLEY-CONWY (Eds.), Cambridge, Cambridge University Press, 99-142

LEE, R.B., 1968

"What hunters do for a living, or, how to make out on scarce resources", *Man the Hunter*, R. LEE, I.de VORE (Eds.), Chicago, Aldine, 30-48.

MURDOCK, G.P., 1968

"The current status of the world's hunting and gathering peoples", *Man the Hunter*, R. LEE, I.de VORE (Eds.), Chicago, Aldine, 13-20.

ROWLEY-CONWY, P., 2001

"Time, change and the archaeology of hunter-gatherers: how original is the 'Original Affluent Society'? " *Hunter-Gatherers/ An Interdisciplinary Perspective*, C.PANTER-BRICK, R. H. LAYTON, P.ROWLEY-CONWY (Eds.), Cambridge, Cambridge University Press, 39-72 .

SAHLINS, M., 1972

Stone Age Economics, New York, Aldine de Gruyter.

ZAGWIJN, W.H., 1992

"The beginning of ice age in Europe and its major subdivisions", *Quaternary Science Reviews* 11, 583-591.